

ARVOSTELUT

Koulu ja sivistyskasvatus

Vesa Jaaksi

Taneli, Matti, Kasvatus on kasvamaan saattamista. Kasvatusfilosofinen tutkimus J. A. Hollon sivistyskasvatusajattelusta. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis sarja C, osa 351. Turku: Turun yliopisto 2012. 292s.

[www-lähde]: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/85782/Annales%20C%20351%20Taneli%20VK.pdf?sequence=1>

Kyseessä on kokeneen opettajan ja kasvattajan pohdinnat suomalaisesta koulusta, vaikka päällisin puolin käsitelläänkin J.A. Hollon kasvatusfilosofiaa. Reunoilla on kuitenkin piikkejä ja säröjä, jotka pistävät kohti koulumaailmaa, ja koko tarinan päättää Hollon ajatusten pohjalta kehitetty idealisoitu koulumalli. Koska teos on esitetty akateemisena opinnäytteenä, tietyt muodot on pakko täyttää. Varsinainen asia on tavassa, jolla Taneli lähestyy suomalaista koulua. Hollon kasvatusajatukset antavat tähän vankan perustan. Hollo on ehkä Snellmannin jälkeen merkittävin suomalainen kasvatusajattelija, vaikka samalla linjalla ovatkin jatkaneet esimerkiksi J.E. Salomaa, Urpo Harva ja Reijo Wilenius. Kuitenkaan aivan samoihin syvyyskin he eivät ole päässeet.

Koska kyseessä on ensimmäinen yritys Hollon ajattelun kokonaisuuden hahmottamiseksi, siihen jää väistämättä mielenkiintoisia katvealueita, joita ei ole ollut mahdollista tässä työssä käsitellä. Osaltaan tämä tulee siitä rikkaasta tausta-aineistosta, jota Hollo itse käytti. Hän liikkuu sujuvasti antiikin filosofiassa, valistusajattelijoissa ja kaunokirjallisella kentällä puhumattakaan siitä laajuudesta, jolla hän tunsu aikansa kasvatusajattelua. Pitkin teosta Taneli käy sujuvaa keskustelua Hollon lähteiden kanssa. Osaltaan sujuvuus juontaa siitä, että kaikki näyttävät puhuvan samasta asiasta: ihmisen kasvusta. Koska nykyisissä läntisissä yhteiskunnissa ihmisen kasvu on pitkälti sidottu koulutusjärjestelmään, pitkästä ajatteluperinteestä aukeaa mielenkiintoinen ikkuna suomalaiseen kouluun ja koulun ihmiskäsitykseen. Tätä Taneli ei suoranaisesti käsittele, mutta jos esiin nostetaan vaikkapa etiikan, estetiikan, tunteiden ja mielikuvituksen keskeinen merkitys kasvulle, herää väistämättä kysymyksiä, jotka koskevat nykyistä koulua. Esimerkiksi etiikka ei saanut itsenäisen oppiaineen asemaa viimeisimmässä opetussuunnitelmassa. Kuitenkin Hollolle etiikka muodostaa keskeisen osan koulua, joskin painopiste eettisessä kasvatuksessa koskee opettajia, ei niinkään oppilaita. Jo tämä on tärkeä näkökulma nykyiseen kouluun, ja miksi ei myös 1900-luvun alun kouluun, josta Hollo kirjoitti.

Teos rakentuu useammasta osasta, mikä tuo hieman epäyhtenäisen vaikutelman. Alun

teoreettiset asetelmat on rakennettu lähinnä työn tieteellisyyden osoittamiseksi. On välttämätöntä, että tutkija käy läpi omia lähtökohtiaan ja yrittää tuoda ne läpinäkyviksi muille. Tämä on tärkeää kahdesta syystä. Ensimmäkin kirjoittaja on itse selvillä siitä, mistä lähtökohdasta tutkii ja näin voi samalla arvioida esitetyn lähtökohdan merkitystä tutkimukselle ja sen tuloksiin. Toiseksi lähtökohtien selvittäminen on tärkeää, jotta lukija voi arvioida näiden lähtökohtien merkitystä lukutavalle ja esitetylle tulkinnalle. Kuitenkin jos näitä lähtökohtia esitellään (vähän laskutavasta riippuen) kymmenkunta, se ei välttämättä enää ole valaisevaa: *Kasvatusfilosofinen, oppihistoriallinen, teoreettinen ja praktis-edifioiva tutkimus, joka käyttää metodinaan systemaattista ja narratiivista analyysiä holistisella filosofisella otteella hyödyntäen hermeneuttista lähestymistapaa tavoitteenaan totuudellisuus subjektiivisesta lähtökohdasta?* Myönnän, että näissä on perusteltuja oivalluksia. Näin esitettyinä lähtökohta ei kuitenkaan tarjoa lukijalle riittävää kiinnekohtaa, vaikka Taneli tuo esiin lähestymistapojen konkreettisiakin merkityksiä työlle.

Vähän samantyyppisiin oppineisuuden osittamiseen ongelmiin törmätään myös luvussa Keskeiset käsitteet. Esitellyt käsitteet ovat kieltämättä keskeisiä, mutta osaltaan ne ovat samalla Hollon ajattelun taustoittamista. *Hyvän elämän* Taneli nostaa jo aiemmin kasvatuksen keskeiseksi tehtäväksi. Hyvä elämä viittaa tässä kreikkalaiseen hyve-etiikkaan, mikä on sinänsä ihan oikea ja selkeä rajaus. *Sivistyksen* kanssa on hankalampaa: törmäämme taas 11 erilaiseen sivistyskäsitykseen, jotka kyllä näyttävät puhuvan samasta, mutta ne olisi voinut koota yhteen selkeämmin kirjoittajan omasta näkökulmasta. Nyt jakso hajoaa, vaikka itse asia on selvä: ihmisen kokonaisvaltainen kasvattaminen. *Kasvamaan saattaminen* on keskeinen ajatus Hollolle, mutta en ole varma, miten ajatuksen esittely onnistuu realistisen kasvatustieteen avulla. Kyse on kuitenkin siitä, miten saada aikaan kasvua siellä, missä sitä ei ilman kasvattajaa tapahdu. Kaikissa opetustilanteissa sitä ei tapahdu opettajan yrityksistä huolimatta. Ellei sitten aleta mittaamaan oppilaan tai opiskelijan tai vaikka opettajan ärsytyskäyrän kasvua, mikä ei ehkä kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista.

Hollon elämäkertaa ja ajattelun esittely muodostavat nekin kaksi erillistä osaa. Selkeästi historiallinen elämäkertaa on yksinkertaisuudessaan selkeä ja nostaa esiin Hollon elämän monipuolisuuden. Kyseessä on ehjin ja kokonaisin Hollon elämän esittely, mitä olen lue-
nut. Samalla se nostaa mielenkiintoisia kulttuurihistoriallisia aukkoja esimerkiksi kirjallisen jäämistön hajanaisuudesta ja kattavan bibliografian muodostamisesta. Nämä voisivat helpottaa tulevia Hollo-tutkijoita.

Hollon kasvatustieteen esittely pyrkii yhdistämään teemoittain Hollon eri aikoina eri teksteissä kirjoittamia kasvatustieteellisiä ajatuksia. Tässä synteeseitehtävässään se onnistuu hyvin. Hollon ajatusten esittelyssä kirja on kattava ja oppinut. Kuitenkin jotkin ratkaisut näyttävät myös vieraannuttavan Hollon lähtökohdasta. Vaikka elämä ja kasvatuksen oma maailma, tai ehkä paremminkin valtakunta, ovat Hollon ajattelussa keskeisiä, niiden lukeminen esimerkiksi Ludwig Wittgensteinin elämäntieteen tai Edmund Husserlin elämäntieteen kautta eivät aivan istu kohdalleen. Tulkintojen lähtökohta kertonee enemmän siitä, miten meidän on pakko yrittää lähestyä Holloa ja vastaavia esiteknologisia ajattelijoita meille tutuilla malleilla.

Hollon henkittieteellisen ja vitalistisen lähtökohdan ja meidän teknis-tieteellisen tarkastelutapamme välillä on valtava kuilu, jonka silloittamista ei ole riittävästi tehty. Taneli ei silloittamista tavoittelekaan, mutta onnistuu tuomaan kuilun näkyviin. Hämmäntävää onkin, miten vajaassa sadassa vuodessa onnistutaan etäännyttämään näin kauaksi kokonaisvaltaisesta ihmisen ja maailman ymmärtämisestä. Osittain perinteen unohtaminen onkin syytä sille, että Hollolle annetaan helposti leimoja, jotka tuntuvat olevan ikään kuin kohdallaan, mutta jokin niissä ei toimi. Esimerkiksi yritykset sijoittaa Holloa fenomenologiaa tai

hermeneutiikkaan ovat meille tuttua luokittelua, kuin varsinaisesti Holloa itseään koskevaa. Näköharha ei koske ainoastaan Tanelia, vaan myös monia muita. Samalla avautuu jatkosymyksiä, miten Hollo todellisuudessa sijoittuu suhteessa fenomenologiaan tai hermeneutiikkaan. Kirja onnistuu kuitenkin tuomaan hyvin esiin sen kuilun, joka kasvatustieteessä on syntynyt Hollon kasvatustieteellisen lähtökohdan ja nykyisen kasvatustieteen välille. Vaikka Hollo onkin saavuttanut jonkinlaista renessanssia ja häntä on alettu uudella tavalla arvostaa, emme kuitenkaan osaa ottaa sitä askelta, joka tekisi Hollosta merkityksellisen tänä päivänä. Tästä Tanelikin huomauttaa johdannossaan: olemme oppositiossa.

Lopussa Taneli pääsee ehkä eniten omalle alueelleen. Käytännön kasvatustyö ja sen teoreettinen perustelu tulee ehkä selkeimmin esiin luvussa 9: Kasvatuksen eri osa-alueiden kasvatusta. Kaikki edeltävät teoretisoinnit ovat taustoittavaa johdantoa tähän. Perusviesti on selvä sekä Hollolla että Tanelilla: Opettajan persoonallisuus on ensisijaisempaa, kuin mikään muu opetustilanteeseen liittyvä. Kaikki muu voidaan hyvinkin hallita teknisesti ja oppisisällöt pätevästi, mutta jos persoonallinen tulkinta ei elävöitä näitä sisältöjä, opetuksesta tulee väistämättä mekaanista. Sattumalta luin samaan aikaan väitöskirjan kanssa Anthony Bourdainin kirjan *Kitchen Confidential* – Mestarikokin tunnustuksia. Linjakokkia valitessa ei ole mitään merkitystä sillä, miten hienot paperit sinulla on: persoona tai luonne ratkaisee. Eikä linjakokin tapauksessa ole aikaa kasvattaa. Mutta onko kasvattajalla aikaa? Ajan teema tulee keskeiseksi, koska Hollo korostaa hyvin päättäväisesti elinikäistä kasvua, jolla on tietyt otolliset hetkensä.

Olellaisena elementtinä opetukselle ja erityisesti kasvatukselle Taneli nostaa esiin ihmisen kokonaisvaltaisen kasvatuksen, joka nykyisessä koulutuskulttuurissa näyttää jäävän sivuraiteelle. Lähinnä kokonaisvaltaista kasvatusta voisi luonnehtia yksittäisten opettajien harrastukseksi, mutta ei koulutuksessa läpikäyväksi teemaksi. Kokonaisvaltainen kasvatusta on sivistyskasvatusta. Tärkeintä on asioiden järjestys: lähtökohtana on tunteen, mielikuvituksen ja tahdon kasvattaminen nykyisin painotettujen älyllisten askartelujen sijaan. Haaste onkin aikamoinen sekä opettajille että opettajankouluttajille. Lisäksi opettajan persoonallisuudella on Hollon ja Tanelin mukaan erittäin keskeinen osa onnistuneessa kasvatustehtävässä. Sekä opettajapersoonia että oppilaspersoonia on onneksi erilaisia. Opettajakoulutuksen kannalta tämä voisi kuitenkin tarkoittaa joko opiskelijavalintojen muokkausta persoonaa korostavaan suuntaan tai koulutuksen muokkaamista persoonallisuuden kasvattamiseen. Persoonallisuuden kasvattamiseen ei ehkä neljä vuotta riitä. Toisaalta Hollon mukaan kasvattajalla on joka tapauksessa elinikäinen itsekasvatustehtävä edessään.

Yksi mielenkiintoinen mutta säröä aiheuttava ajatus on Hollon korostama tyyli. Tyyliin Hollo haluaa korostaa estetiikkaa enemmän kuin metodologiaa. Näiden ero on siinä, että metodi on tieteellinen, ja opetusta voidaan pyrkiä ohjaamaan metodisesti. Tämä ei kuitenkaan riitä silloin, kun tavoitteena on kasvatusta. Tanelin tulkinnassa Hollo nostaa esteettisen tyylin keskeiseksi opetuksessa. Tyyli yhtenäistää opetusta. Tyyli pyrkii olemaan laajaa ja kattava tapa esittää asioita: tavallaan se on myös koulun henki tai toimintatapa, johon koulun johto voi vaikuttaa tai olla vaikuttamatta. Se voi olla tymeän harmaa tai iloisen pirteä. Kuitenkin varsinaisen kysymyksen koskee tyylin yhtenäistävä vaikutus: onko tämä jääne 1900-luvun alun suomalaisen yhtenäisyyden luomisesta, vai onko sillä kantavampaakin merkitystä? Kysymys nousee väkisin esiin, kun miettii tulevaa ja jo nykyistä monikulttuurista ja moniarvoista suomalaista yhteiskuntaa. Mikä on sen yhtenäinen tyyli? Tuleeko se rakentumaan moniarvoisista ja monikulttuurisista tyyleistä? Monikulttuurisuuden ei tarvitse olla hajottava tekijä, vaan voi parhaimmillaan olla yhdistävä tyyli.

Ideaalikoulussa keskeistä on luoda mittapuu, johon todellisuutta voi verrata. Hyvin

Arvostelut

idealistiselta kuulostaa esimerkiksi agoran luominen kouluun yhteiseksi avoimeksi keskustelutilaksi. Ajatus on hyvä, mutta sen toteuttaminen minne tahansa näyttää vaikealta. Aina-kaan tila ei saisi muodostua panoptikonin kaltaiseksi tarkkaile ja hallitse – tilaksi, mikä ei tee tilasta tasa-arvoista. Pitää olla avoin ja markkinoista vapaa tila, jonne ihmiset voivat kokoontua keskustelemaan asioista.

Pienistä muutoseikoista huolimatta suosittelen kirjaan tutustumista kaikille, jotka joutuvat työkseen miettimään joko omaa opettajuuttaan tai suomalaisen koulun kehittämistä. Tämä ei ole hallinnollinen projekti, vaan kasvatuksen mahdollisuus, jossa sekä opettajat että oppilaat ovat kasvun mahdollisuuden äärellä.

Vesa Jaaksi tekee kasvatustilasta väitöskirjaa Tampereen yliopistossa.